

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף פט

(בעמוד הקודם)

הגמרא מביאה ראייה לתקנת אושא, שהבעל נחשב ל'קונה' הראשון של 'נכסי המלוג' של אשתו, ולכן אשה שמכרה את נכסי מלוג שלה, לאחר מותה הבעל מוציא את הנכסים מיד הלקוחות

אמר רב אידי בר אבין: למדנו את תקנת אושא בבבא קמא.

מעידים אנו באיש פלוני: עדים העידו שאיש פלוני גירש את אשתו ונתן לה את כתובתה. אבל מתברר שהיא נמצאת בביתו ומשמשת אותו. ולאחר מכן הגיעו עדים אחרים והזימו את העדים הראשונים שהם שקרנים (הזמה = עמנו הייתם). הדין של עדים זוממין להיענש במה שהם זממו לעשות. לכאורה מכיון שהם העידו שהיא קבלה את כתובתה, הם רצו להפסיד לה את הכתובה ולכן עליהם לשלם לה אותה.

אבל על כך אומרת הברייטא שלא אומרים להם לשלם לה את כל הכתובה, אלא רק את ה'טובת הנאה' כלומר את הסכום המועט שהיתה יכולה לקבל אם הייתה מוכרת את כתובתה. כי הקונה את הכתובה לוקח סיכון על כספו שאם היא תמות הבעל יורש אותה והוא מפסיד את הכסף, ואם היא תתאלמן או תתגרש הקונה יקבל את הכתובה.

הטעם שהם משלמים לה רק את ה'טובת הנאה', בגלל שלא ברור שהעדות שלהם היתה מפסידה לה את הכתובה. כי אם היא היתה מתה בחיי בעלה היא בכל מקרה לא היתה מקבלת את הכתובה. אלא הם הפסידו לה את האפשרות למכור את הכתובה ולקבל עליה את דמי ה'טובת הנאה'.

ואי סלקא דעתך: אם אין את תקנת אושא, מדוע העדים משלמים לה רק 'טובת הנאה', והרי היא יכולה למכור את הכתובה שלה בסכום מלא, כי גם אם היא תמות בחיי בעלה הבעל לא יירש אותה משום שהקונה כבר זכה בכתובה.

תירוץ: **אמר אביי:** גם קודם לתקנת אושא האשה היתה יכולה למכור רק את 'נכסי המלוג' שלה (= נכסים שאשה הביאה לחתונה שהקרקע שלה והבעל אוכל פירות), אבל לא את 'נכסי הצאן ברזל' שלה (= נכסים שהיא הביאה שהבעל כותב את שווים בכתובה והוא חייב באחריותם דהיינו שאם הם התקלקלו הוא חייב לשלם את הכסף הכתוב בכתובה).

אשה יכולה למכור את 'נכסי המלוג' שלה כי הגוף שייך לה, אבל אינה יכולה למכור את 'נכסי הצאן ברזל' משום שהם לא שייכים לה כלל. הברייטא מדברת באשה שמוכרת את נכסי צאן ברזל שבכתובה, ולכן אין כאן מכירה גמורה אלא רק מכירה ב'טובת הנאה' על הספק שמא תתגרש או תתאלמן ויקבל אותם הקונה אבל אם היא תמות בחי בעלה הוא יירש אותה.

אמר אביי טובת הנאה הואיל ואתא לידן: הואיל ואנו מדברים על הנושא הזה אני אומר בו דבר:

טובת הנאה לאשה הויא: אשה שמכרה את הכתובה שלה, ה'טובת הנאה' כלומר הסכום המועט שהיא מקבלת עבור הכתובה הולך אליה ולא לבעלה. כי אם תעלה על דעתך שהכסף הולך לבעל, מדוע העדים זוממין צריכים לשלם לה את הטובת הנאה? הם יכולים לטעון: בכל מקרה הכסף היה הולך לבעלך ולא אליך, ולא הפסדנו אותך כלום.

דחיה: **אמר רב שלמן:** אין ראייה. כי אפילו שהכסף הולך לבעל, עדיין האשה מרויחה מכך משום שכשיש לבעל כסף יש רווחה כלכלית בבית.

אמר רבא הלכתא: ה'טובת הנאה' הולכת לאשה לגמרי, והבעל לא 'אוכל פירות'. כלומר אנו לא אומרים שבכסף הזה היא תקנה קרקע והבעל יאכל את הפירות.

מאי טעמא פירא תקינו ליה רבנן: רבנן תקנו לבעל רק אכילת פירות פעם אחת, אבל לא פעמיים. וכאן האשה שמכרה את הנכסי מלוג מביאה פירות נוספים ממקום אחר.

ראייה נוספת לתקנת אושא

כי אתא רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע: כשהם באו מבית המדרש הם אמרו: למדנו במשנתנו את תקנת אושא.

כתוב במשנה 'העבד והאשה פגיעתן רעה החובל בהן חייב והם שחבלו באחרים פטורין'. הסיבה שקטן ואישה שחבלו באחרים פטורים מלשלם, משום שאין להם נכסים משלם עצמם. אבל אם אין את 'תקנת אושא' מדוע אין לאשה מהיכן לשלם? שתמכור את נכסי המלוג שלה ובכסף שתקבל תשלם על החבלה!

ולטעמיה: ולשיטתך (= המוכיח), עדיין קשה. כי גם אחרי תקנת אושא, אמנם האשה לא יכולה למכור את נכסי המלוג לגמרי, אבל היא יכולה למכור אותם ב'טובת הנאה' בסכום מועט דהיינו למכור אותם על הספק שאם ימות בעלה לפניה יקבל הקונה את הנכסים, ואת הכסף הזה תשלם לנחבל.

אלא בהכרח מדובר שאין לה נכסי מלוג. ואם כן אין שום הוכחה לתקנת אושא, כי יתכן שאשה יכלה למכור את נכסי המלוג שלה לגמרי, אבל במשנה מדובר שאין לה נכסי מלוג ולכן היא פטורה מלשלם.

קושיא נוספת על המשנה האומרת שהאשה פטורה מלשלם

קושיא: ותזבין כתובתה בטובת הנאה: מדוע האשה פטורה מלשלם על חבלתה באחרים, שתמכור את הכתובה שלה בטובת הנאה על הספק שאם תתגרש או תתאלמן יקבל הקונה את הכתובה. ואת הכסף שתקבל תשלם על החבלה.

תירוץ: הא מני רבי מאיר היא וכו': ולכן היא לא יכולה למכור את כתובתה כי היא תישאר בלא כתובה.

קושיא: וטעמא מאי: הרי הטעם של רבי מאיר הוא כדי שהבעל לא יגרש את אשתו בקלות. ואילו במקרה שלנו אפילו שהיא מוכרת את הכתובה עדיין הבעל לא ירצה לגרש אותה, כי אז יבואו הקונים שקנו את הכתובה ויתבעו אותה ממנו.

אלא טובת הנאה מילי נינהו: אלא הסיבה שאנו לא מחייבים את האשה למכור את כתובתה על הספק, כי המכירה הזו היא 'מילי' = דיבורים בעלמא (אולי היא תתגרש ואולי היא תתאלמן...), ו'מילי' לא משתעבדים לניזק.

קושיא: אלמה לא: מדוע ה'מילי' הללו לא משתעבדים לניזק? והרי אין זה סתם דיבורים בעלמא שלא שווים כלום, כי הדיבורים הללו נמכרים בדינרי זהב!

אלא משום דשמואל: אלא הסיבה שלא מחייבים את האשה למכור את כתובתה על הספק, מחשש שמא לאחר שהיא תמכור את הכתובה היא תמחל עליה

לבעלה, ואז הקונה שקנה את הכתובה יפסיד את כספו. וזאת על פי דברי שמואל שאמר: מלווה שמכר שטר חוב של ההלוואה לחבירו, וחזר המלווה ומחל על ההלוואה ללווה, החוב מחול והקונה הפסיד. ואפי' אם מת המלווה, הירש שלו יכול למחול על החוב.

קושיא: אמרי זבני זבין: שתמכור את הכתובה ותתן את הכסף לנחבל, ואם לאחר מכן היא תמחל לבעלה, שתמחל. כלומר הרי הקונה ידע שהוא קונה את התכובה על הספק, והוא אמור לקחת בחשבון גם מקרה של מחילת הכתובה.

תירוץ: אמרי כל לגבי בעל: בכל דבר שקשור לבעל היא ודאי תמחל לו, ואם כן נמצא שאנחנו מפסידים את הקונה בידיים. כי אנחנו מכריחים אותה למכור את הכתובה, כשאנו יודעים שהיא בודאי תמחל עליה. ונמצא שאנחנו גורמים הפסד לקונה.

וכי תימא זבינא ניהליה: ואם תאמר ש'תמכור' את הכתובה ('בטובת הנאה' = על הספק) לאדם עצמו שהיא חבלה בו, והוא יקנה אותה (כלי לשלם) כתשלום על הנזק שחבלה בו. ואז אפילו אם היא תמחל לבעלה על הכתובה, הנחבל לא יפסיד כלום. כי בכל מקרה כרגע האשה פטורה מלשלם לו, ואם היא תמכור לו את כתובתה לפחות יש ספק שהוא יקבל את הכסף (במקרה שהיא לא תמחל על הכתובה לבעלה).

התשובה: סוף סוף: היא בודאי תמחל לבעלה! ולכן אין שום עניין להטריח את בית דין לחייב אותה למכור את הכתובה, שלא תועיל דבר.

קושיא: אלא הא דתניא: נאמר בבביתא שאישה שחבלה בבעלה לא הפסידה את כתובתה. מדוע היא לא מוכרת את כתובתה על הספק? והרי כאן אין לחוש שהיא תמחל על הכתובה ותפסיד את הקונה, כי כאן הבעל הוא הקונה והוא רק ירויח את הכתובה בוודאות!

תירוץ: הא ודאי רבי מאיר: הבריתא סוברת כרבי מאיר. והרי הטעם של רבי מאיר הוא כדי שהבעל לא יגרש את אשתו בקלות. ולכן אנו חוששים שאם היא תמכור לבעלה את הכתובה שלה, לא יהיה אכפת לבעל לגרש אותה כי הרי הוא כבר קנה את הכתובה שלה.

קושיא: **אי הכי השתא נמי:** אפילו אם האשה פטורה מלשלם לבעל על חבלתו ואנו לא מכריחים אותה למכור את כתובתה, הרי יש לו פיתרון להשיג את הכסף: הוא יגרש אותה ואז הוא יצטרך לתת לה כתובה, אבל מכיון שהיא חיבת לו כסף על החבלה, הוא יגבה את הכתובה עבור החבלה (כמו שנאמר במשנה 'נתגרשה האשה נשתחרר העבד, חייבין לשלם').

תירוץ: **כגון דנפיש כתובתה:** מדובר שבעל נתן לה 'תוספת כתובה' יותר על עיקר הכתובה הנקראית 'כתובה דאורייתא' = הסכום המגיע לה מהתורה (מאתיים זוז לבתולה ומאה לאלמנה). ולכן לא שווה לו לגרש אותה כי הוא יצטרך לשלם לה הרבה יותר ממה שהוא ירויח.

קושיא: **ואי דנפישא כתובתה:** אם מדובר שיש לה 'תוספת כתובה', מדוע לא נאמר שהיא תשאיר את עיקר הכתובה (= הכתובה דאורייתא) ותמכור רק את התוספת כתובה. את הכסף תשלם לבעלה על החבלה, ואז אין בעיה של 'קלה בעיניו להוציאה' כי נשאר לבעל לשלם את הכתובה דאורייתא.

תירוץ: **כגון דלא נפישא כתובתה:** מדובר שאין לה 'תוספת כתובה'. ובכל אופן אנו לא חוששים שהבעל יגרש אותה כדי לגבות את החבלה מהכתובה המגיעה לה, משום שמדובר שהנזק קטן מאד ולא שווה לו לשלם את כל הכתובה בשביל להרויח סכום קטן. הגמרא מביאה דוגמא של כתובה מועטה ונזק מועט: 'כתובת אלמנה' היא מאה מנה, והחבלה היתה 4 זוז, אם כן לא שווה לו לשלם 25 סלעים (שהם מאה זוז) בשביל להרויח 4 זוז.

קושיא: **אלא הא דתניא:** נאמר בבבלייתא 'כשם שהאשה לא תמכור את הכתובה כשהיא תחתיו, כך היא לא תפסיד את הכתובה כשהיא תחתיו'. הגמרא מבינה שכמו שהיא לא יכולה למכור, כך היא לא תפסיד את הכתובה אם תחבול בבעלה. אבל לפי הדברים האמורים יכול להיות מצב שהיא כן תפסיד, והיינו כשיש לה תוספת כתובה, שאז היה תצטרך למכור את התוספת כדי לשלם לבעלה את החבלה.

תירוץ: **אמר רבא:** דברי הבבלייתא 'כשם שלא תמכור וכו' שהם הסיפא של הבבלייתא שהובאה למעלה ('וכן היא שחבלה לא הפסידה כתובתה'), באים ללמד על 'כתובת בנין דכרין'.

כתובת בנין דכרין = אישה שמתה בחיי בעלה, הבעל יורש אותה. אמנם תקנו חכמים שהבעל כותב בכתובה: שאם תמות האשה בחיין, והוא יתחתן עם אשה שניה ויוולדו לו בנים, אזי כשהוא ימות, בניה של האישה הראשונה יקבלו את כסף הכתובה שירש ממנה במותה. ולאחר מכן יתחלקו עם אחיהם מהאישה השניה בשאר הירושה. הטעם לתקנה הזו כדי שאב האישה (הסבא) לא ימנע מלתת לה נדוניה לחתונה, כי כך הוא יהיה בטוח שהכסף ישאר לנכדיו.

במסכת כתובות מובא שאם האשה מכרה כתובתה לאחרים (דהיינו על הצד שאם היא תתגרש או בעלה ימות הם יקבלו את הכתובה, אבל אם היא תמות בעלה יקבל אותה. ולבסוף היא מתה ובעלה ירש אותה), יש לבניה זכות ירושה של 'כתובת בנין דכרין'. ואין הבנים מהאשה השניה יכולים לומר להם: אמא שלכם מכרה את כתובתה והפסידה אותה. כי הבנים שלה טוענים: שכל הסיבה שהיא מכרה זה בגלל אונס הממוון, והיא לא התכוונה להפסיד את כתובתה.

לעניננו, כוונת הברייטא לומר כך: כשם שהמוכרת כתובתה לאחרים לא הפסידה כתובת בנין דכרין שלה, בגלל שהיא היתה אנוסה להשיג כסף. כך גם המוכרת כתובתה לבעלה לא הפסידה כתובת בנין דכרין שלה, בגלל שהיא היתה אנוסה להשיג כסף.

*

לימא תקנת אושא תנאי היא: האם 'תקנת אושא' (= חכמים תיקנו שהאשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה, הבעל מוציא מיד הלקוחות) תלויה במחלוקת תנאים?

דתני חדא: שהרי למדנו בברייטא אחת - אם אשה הפילה שן ועין לעבדי מלוג שלה (= עבד כנעני שהאשה הכניסה לבעלה, שגופו שייך לאשה אבל 'הפירות' שלו שייכים לבעל, דהיינו שהבעל משתמש בו) הרי הם יוצאים לחירות (כדין עבד כנעני שיוצא לחירות אם אדונו הפיל לו שן או עין), אבל אם בעלה הפיל להם שן ועין אינם יוצאים לחירות, לפי שאין גוף העבד שייך לו.

ותניא אידך: ולמדנו בברייטא אחרת - בין אם האשה הפילה להם שן ועין ובין אם בעלה הפיל להם אינם יוצאים לחירות.

כעת הגמ' מבארת שהברייטות הנ"ל נחלקו בתקנת אושא:

סברוה: שתי הבריות סוברות שקניין 'פירות' אינו נחשב כקניין הגוף, ולכן מובן מדוע הבריתא הראשונה אמרה שאם בעלה הפיל לו שן ועין אינו יוצא לחירות, לפי שהבעל רק אוכל פירות ואין זה נחשב שגוף העבד קנוי לו, ונמצא שהעבד לא שייך לו, אלא שהבריתא השניה כיון שהיא סוברת את 'תקנת אושא', הרי שהעבדים לא יוצאים לחירות מחמת הבעל לפי שגופם ממש לא קנוי לו, וגם אינם יוצאים משום האשה לפי שהם משועבדים לבעל כ"כ חזק עד שזה נחשב כאילו יש לו בהם קניין הגוף.

נמצא שהבריתא הראשונה לא סברה את תקנת אושא והבריתא השניה כן.

דחיה: לא: באמת שתי הבריות סוברות את תקנת אושא, אלא שהבריתא הראשונה עוסקת עוד לפני התקנה, וכיון שהעבד משועבד לבעל בשיעבוד קל (שהרי קניין 'פירות' אינו נחשב כקניין הגוף וא"כ אין גוף העבד קנוי לו) לכן אינו מוציא לחירות.

ואי בעית אימא: באמת שתי הבריות עוסקות לאחר התקנה והם סוברות את תקנת אושא, אלא שהבריתא הראשונה סוברת כדברי רבא שאמר '**הקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שיעבוד**', ולכן אף אם העבד משועבד לבעל לצורך אכילת 'פירות' אבל ברגע שהאשה הפילה את שינו הרי זה כאילו כתבה לו שטר שחרור, והשחרור מפקיע את שיעבודו של בעלה.

הקדש: לווה ששיעבד את שורו למלווה שיגבה ממנו את החוב ואח"כ הקדישו הלווה לקרבן, פקע השיעבוד.

חמץ: גוי שהלווה כסף לישראל לפני פסח, ונתן לו הישראל משכון חמץ (ולא לקחו הגוי לביתו), וכשהגיע זמן הפירעון לאחר הפסח לא פרע הישראל את חובו, אסור החמץ בהנאה, משום שאיסור החמץ הפקיע את השעבוד של הגוי.

ושחרור: אדם שלווה כסף מחבירו ומישכן את העבד שלו למלווה עבור החוב (אם לא יפרע לו), ולאחר מכן שחרר הלווה את העבד, השחרור הפקיע את השעבוד.